

ननुचैतन्यसामानाधिकरण्येनैवकर्तृत्वादिप्रतीतिः स्वस्यैवतदंगीक्रियतांनेत्याह कार्यशरीरं कारणमिन्द्रियं कर्तादेवतावर्गः तद्भावापत्तौपुरुषस्यप्रकृतिंकारणंविदुः कूटस्थस्यस्वतोविकाराभावात् प्रकृतिपरिणामभूतदेहाद्यहंकारकृतमेवकर्तृत्वादिकमित्यर्थः भोक्तृत्वेतुपुरुषंकारणंविदुरित्यस्यायंभावः यद्यप्यहंकारगतमेवकर्तृत्वादिकंभोक्तृत्वंचतथाऽपिविकारस्यजडावसानत्वादुपाधिप्राधान्यम् भोगस्यचिदवसानत्वात् उपहितप्राधान्यमिति ॥ ८ ॥ तदेवंसंसारिणंपुरुषंतद्धेतुंप्रकृतिंचज्ञात्वेदानींजगत्कारणमीश्वरंतत्प्रकृतिंचपृच्छति प्रकृतेरिति अस्यविश्वस्यसदसच्चस्थूलंसूक्ष्मंचकार्ययदात्मकं तयोः प्रकृतिपुरुषयोः ॥ ९ ॥ तत्रप्रकृतिलक्षयति यत्प्रधानंतदेवप्रकृतिंप्राहुः किंतत्प्रधानंस्वतोऽविशेषंविशेषवत् विशेषाणा

कार्यकारणकर्तृत्वेकारणंप्रकृतिंविदुः ॥ भोक्तृत्वेसुखदुःखानांपुरुषंप्रकृतेःपरम् ॥ ८ ॥ देवहूतिरुवाच प्रकृतेःपुरुषस्यापिलक्षणंपुरुषोत्तम ॥ ब्रूहिकारणयोरस्यसदसच्चयदात्मकम् ॥ ९ ॥ श्रीभगवानुवाच यत्तन्निगुणमव्यक्तंनित्यंसदसदात्मकम् ॥ प्रधानंप्रकृतिंप्रादुरविशेषंविशेषवत् ॥ १० ॥ पंचभिःपंचभिर्ब्रह्मचतुर्भिर्दशभिस्तथा ॥ एतच्चतुर्विंशतिकंगणंप्राधानिकंविदुः ॥ ११ ॥ महाभूतानिपंचैवभूरापोऽग्निर्मरुन्नभः ॥ तन्मात्राणिचतावंतिगंधादीनिमतानिमे ॥ १२ ॥ इन्द्रियाणिदशश्रोत्रंत्वग्दृग्प्रसननासिकाः ॥ वाक्करोचरणौमेढ्रं पायुर्दशमउच्यते ॥ १३ ॥ मनोबुद्धिरहंकारश्चित्तमित्यंतरात्मकम् ॥ चतुर्धालक्ष्यतेभेदोदृश्यालक्षणरूपया ॥ १४ ॥ एतावानेवसंख्यातोब्रह्मणःसगुणस्यह ॥ सन्निवेशोमयाप्रोक्तोयःकालःपंचविंशकः ॥ १५ ॥

माश्रयः तर्हि किंब्रह्मनन्निगुणं किं महत्तत्त्वादिन अव्यक्तमकार्यं किंकालादिन सदसदात्मकं कार्यकारणरूपं किं जीवः प्रकृतिः न नित्यम् ॥ १० ॥ अन्येषां तत्त्वानां लक्षणं वक्तुं तानि गणयति पंचभिरित्यादिसंख्याभेदेन एतच्चतुर्विंशतिकम् एतानि चतुर्विंशतिर्यस्मिन् गणेतं गणं प्राधानिकं प्रधानकार्यात्मकं ब्रह्म विदुः ॥ ११ ॥ एतद्विदुः पञ्चभिरिति महाभूतानीति त्रिभिः तावंति पंचैव ॥ १२ ॥ १३ ॥ अंतरात्मकमंतःकरणम् लक्षणरूपया व्यवच्छेदिकया ॥ १४ ॥ यावन्मया प्रोक्तः एतावानेव संख्यातः तत्त्वज्ञैः कालेतुमतद्वयमाह यः कालः स पंचविंशकः अल्पार्थकप्रत्ययः प्रकृतेरेवावस्थाविशेषइत्यर्थः ॥ १५ ॥